

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה ז: ברכות על מעשה אנוש (3):
ברכה על ראיית בתי ישראל בישובם ובחורבנם

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה ז: ברכות על מעשה אנוש (3): ברכה על ראיית בתי ישראל בישובם ובחורבנם

*

רקע

חכמים תיקנו לברך על ראיית בתי ישראל בישובם ובחורבנם. הגמ' אינה עוסקת בגדרי הברכה, ולכן נחלקו בכך הראשונים והפוסקים.

מקורות

- א. גמ' נח: "ת"ר הרואה בתי ישראל בישובן... א"ל דיו לעבד שיהא כרבו"
 ב. רש"י ד"ה ברוך מציב גבול אלמנה
 רי"ף מג: באלפס, "הרואה בתי כנסיות של ישראל בישובן... א-ל נקמות הופיע"
 רמב"ם הל' ברכות פ"י הל' י, יט; כסף משנה על הל' י ד"ה הרואה בתי ישראל
 אבודרהם הלכות ברכות, השער השמיני, ד"ה הרואה אשתו של לוט, "הרואה בתי ישראל... אלמנה ממש"
 ג. שו"ע סי' רכד סע' י-יא, ומשנה ברורה

אבודרהם הלכות ברכות, השער השמיני ד"ה הרואה אשתו
 הרואה בתי ישראל ביישובן אפילו בארץ ישראל, מברך: בא"י מציב גבול אלמנה. עיין שם [משלי טו, כח] 'ויצב גבול אלמנה' פירוש, ברוך מעמידנו אפילו בשפלותינו וכנסת ישראל היא היום כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לחזור ונוהגת אלמנות חיות. וזה שאמר הכתוב [איכה א, א]: 'היתה כאלמנה' לא אלמנה ממש.

הסבר הסוגיה

תנו רבנן: הרואה בתי ישראל בישובן, אומר: ברוך מציב גבול אלמנה. בחורבנן, אומר: ברוך דיין האמת.
 [ברייתא נח:]

דין הברייתא, שרואה בתי ישראל בישובם מברך "ברוך מציב גבול אלמנה", צריך תלמוד, אם מברכים על כל בית שישראל יושבים בו, הרי שנברך ברכה זו כל היום וכל הלילה? !
 הרמב"ם מצטט את הניסוח של הגמ', ואינו מצמצם אותו כלל. רש"י והרי"ף מצמצמים את הניסוח של הגמ'. הרי"ף גורס: "הרואה בתי כנסיות של ישראל בישובן". הברכה היא על ראיית בתי כנסיות בלבד¹. רש"י גורס כגירסא שלנו, אבל כותב: "ברוך מציב גבול אלמנה - כגון בישוב בית שני". רש"י מצמצם את חיוב הברכה לבתים המיושבים בדמיון

¹ עיין שו"ת יהודה יעלה [ח"א יו"ד סי' רעז] הפוסק: "לעניות דעתי, לברך על בנין בית הכנסת בחינוכו ברבים 'ברוך מציב גבול אלמנה', דמקדש מעט דינו כערי הקדש שנבנה אחת מחברות ירושלים". לפי הבנתו יכול להיות שהרי"ף מודה שבארץ ישראל מברכים על כל בית שנבנה.

של ישוב בית שני, וניתן לפרש את כוונתו בדרכים שונות [עיי' בבית יוסף (ס' רכד סע' י"ד"ה והא דרואה, ויותר) הדן בשיטת רש"י]:

א. רש"י מתכוון לצמצם את הברכה לארץ ישראל בלבד, שרק על בנייתה ניתן לומר "מציב גבול אלמנה" [כך מפרשו רבינו מנוח (הל' ברכות פ"י ה"י)].

ב. רש"י מתכוון לצמצם את הברכה לזמן בית המקדש בלבד, או לפחות לזמן החזרה של עם ישראל לארצו, שרק בנייה זו מהווה הצבת גבול האלמנה [המהרש"א (חדושי אגדות ד"ה ברוך) מפרש בדעת רש"י שמברכים רק בזמן בנין בית המקדש, "כיון דבית המקדש חרב לא שייך ביה מציב גבול אלמנה"].

אבודרהם אינו מסכים לאפשרות לצמצם את הברכה לארץ ישראל בלבד: "הרואה בתי ישראל ביישובן, אפילו בארץ ישראל, מברך בא"י מציב גבול אלמנה". לדעתו עיקר הברכה היא בחוץ לארץ, והוא מחדש שניתן לברכה גם בארץ ישראל.

מחלוקת רש"י ואבודרהם נובעת ממחלוקת בהבנת המושג "אלמנה". ניתן להבין שציון היא האלמנה, ולפיכך הברכה היא בארץ ישראל בלבד, אך ניתן להבין שהאלמנה היא כנסת ישראל, ובכל מקום שישאל מתיישבים, נבנה גבול האלמנה. האבודרהם סובר שפירוש "מציב גבול אלמנה" הוא שהקב"ה "מעמידנו אפילו בשפלותינו", ולכן עיקר הברכה היא בחוץ לארץ שאנו שפלים בין האומות.

הכסף משנה [פ"י ה"י] מצמצם את חיוב הברכה בצורה שונה. הוא לומד מהמקרה של עולא ורב חסדא [נח:], שמברכים רק על בתים של גדולי ישראל ועשיריה היושבים בתוקף ובגבורה.

שאלה נוספת שנשאלת היא כוונת חכמים בדבריהם "בתי ישראל ביישובן", האם מברכים בשעה שמיישבים את הבתים בלבד, או שמברכים בכל שעה שהבתים מיושבים? אם מאמצים את ההסבר השני, שמברכים בכל שעה שהבתים מיושבים, יש להסתפק אם מברכים ברכה זו רק בפעם הראשונה שרואים את הבית ביישובו, או כל שלושים יום. הסברא היא לברך רק בפעם הראשונה, שאז ניתן לומר "מציב גבול", ולא גבול שהציבו אותו בעבר, אבל מדברי השו"ע הכותב בסוף הסימן [סע' יג], שאם חזר וראה אותו דבר בתוך שלושים יום אינו חוזר ומברך, משמע שאף ברכה זו חוזר ומברך לאחר שלושים יום.

סיכום

חכמים תיקנו לברך על ראיית בתי ישראל ביישובם "ברוך מציב גבול אלמנה", ועל בתי ישראל בחורבנם "ברוך דיין האמת". נחלקו הראשונים והפוסקים מהם הבתים שעליהם תיקנו את הברכה. הרי"ף סובר שחכמים תיקנו ברכה על בתי כנסיות בלבד. רש"י סובר שהברכה היא על בתי ישראל הדומים לבתי ישראל שבבית שני, ניתן להבין שכוונתו לבתים שבארץ ישראל בלבד, וניתן להבין שכוונתו לבתים שבזמן שיבת ציון ובניין בית המקדש. האבודרהם סובר שעיקר הברכה היא על בתים שבחוץ לארץ, ששם אנו מרגישים שהקב"ה "מעמידנו אפילו בשפלותינו".

הלכה

השו"ע [סי' רכד סע' י] מביא את לשונו של רש"י: "הרואה בתי ישראל בישובן כגון בית שני", ואינו מסביר את כוונת הדברים. האליה רבה [אות ז] פוסק כשיטת הרי"ף, שמברכים רק על בתי כנסיות, ומברכים בין בארץ ובין בחוץ לארץ. המהרש"ל [בחיידושיו על הטור, מובא בב"ח סע' ה ד"ה הרואה בתי] מעיד, שכך המנהג. הפרי מגדים [משבצות זהב אות ב] חושש לשיטת רש"י, ולכן מכריע שטוב לברך "ברוך מציב גבול אלמנה" בלא שם ומלכות. מהמשנה ברורה [סקי"ד] משמע שהוא מקבל את הכרעת הפרי מגדים.

בזמננו, שזוכים אנו לחזרה של עם ישראל לארצו, ויושבים אנו בתוקף ובגבורה לא פחות מהשיבה שישבו בבית שני, נראה שיש לברך בשם ומלכות, לפחות על בתי כנסיות הנבנים בארץ ישראל.